

MULTIKULTURA CRNE GORE I GRADA ULCINJA

Jovan Nikolaidis

1. Uvod

Protekla decenija na prostorima bivše Jugoslavije pokazala je sve loše osobine rješavanja međunacionalnih odnosa u prethodnom periodu. Sve što je učinjeno na planu multikulture u prethodnoj Jugoslaviji stalo je u demagošku floskulu o “bratstvu i jedinstvu” i tom se ideološkom matricom mahalo pola vijeka kao zastavom totalitarnog sistema. Od svega toga ostala je obrazina bijede, i danas je ideja o koegzistenciji i tolerantnosti među ljudima obremenjena teškim nasljeđem rata, nasilja i straha. S druge strane, i upravo zbog tragičnih posljedica, nameće se imperativ prevladavanja postojeće situacije. Multikultura je nužnost svake temeljite sociopolitičke reforme na prostorima republika bivše Jugoslavije. Izgubila se država, i ostao je tek geoprostor u koji se posljednjih godina, po nuždi i metodom dežurnog vatrogasca, umiješala međunarodna zajednica. Između evroameričke namjere da nam pomogne u civilizacijskom procesu i naše želje, na nivou političkih ekskurzija pojedinih predstavnika novostvorenih državnica, da prihvatimo pomoć, stoji jedan dug i složen proces. U njemu su svijetle tačke određene demokratske političke grupacije, brojne nevladine organizacije koje se problemima pomenute vrste bave, i znatna inteligencija koja, iako kadšto u zabludi i lutanju, značajno doprinosi osvješćenju ljudi da poštuju drugost, bar onoliko koliko poštuju sebe.

2. Crna Gora i multikultura

2.1. Osnovni podaci o Crnoj Gori

Gdje je Crnoj Gori mjesto u ovim nastojanjima ka pacifikaciji i demokratizaciji država bivše Jugoslavije? Je li evropsko i američko zvanično priznanje da je crnogorski put u demokratiju pozitivan primjer ostalim u okruženju politički vrijedna činjenica ili tek propagandna parola? Da li se crnogorsko insistiranje na multikulturi, multinacionalnosti i multikonfesionalnosti može uzeti za valjan dokaz odlučnosti da se krene putem demokratije, ili je u pitanju sredstvo za prikrivanje nove ideologije unutar rovitih gibanja u ovoj maloj zemlji? Da li crnogorsko rukovodstvo ima jasnu viziju i dovoljno snage da stane na put kako mnogim unutrašnjim problemima, tako i svim iskušenjima nedefinisanih odnosa sa zemljama iz okruženja? Može li, najzad, Crna Gora izdržati ofanzivu Miloševićevog režima usmjerenu na uništenje njenih demokratskih procesa i tekovina?

Na žalost, na ova pitanja se danas ne može odgovoriti sa potpunom pouzdanošću. Ovaj će autor tek pokušati da predstavi i analizira sliku crnogorske multikulture i crnogorske demokratije.

Crna Gora je jedna od najstarijih balkanskih država. Bila je najmanja i najnerazvijenija republika u SFRJ. Danas je federalna jedinica u Saveznoj Republici Jugoslaviji, u zajednici sa Srbijom. Dominantni narod su Crnogorci, (615.035, ili 61,86 posto) autentična i specifična južnoslovenska grupacija. U Crnoj Gori žive i Srbi (57.453, ili 9,34 posto), Muslimani-Bošnjaci (89.614, ili 14,57 posto), Albanci (40.415, ili 6,57 posto), Hrvati i drugi (podaci navedeni iz popisa stanovništva aprila 1991, prenijeti su iz *Statističkog godišnjaka Crne Gore za 1992. godinu*).

Državotvornost Crne Gore je, odlukom Podgoričke skupštine 1918. godine "utopljena" u novu državu, Kraljevinu Jugoslaviju. Kraljevina Crna Gora je ukinuta, a njen Kralj, Nikola I Petrović, razvlašćen. Od tada pa sve do kraja Drugog svjetskog rata, Crna Gora je bila tretirana tek kao srpski region. Komunistička vlast vraća joj 1945. godine status države, odnosno federalne jedinice u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, i otada pa do kraja socijalističke federacije Crna Gora egzistira kao jedna od šest ravnopravnih država-članica. Nakon raspada SFRJ, Ustavom novostvorene države od 1992. godine. Crna Gora prenosi svoju državnost u federaciju Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), gdje se i danas nalazi. Današnji njen položaj u takvoj zajednici podvrgnut je mnogim političkim interpretacijama (od separatističkih do unitarnih), i tek ostaje da se precizno definiše njen odnos prema Srbiji, kao i njeno mjesto i uloga u jednoj mogućoj novoj zajednici. Opcija je mnogo i tek će budućnost rasplesiti kompleksne i nejasne odnose između Crne Gore, Srbije i Kosova. Hoće li opstati SRJ? Sa Kosovom ili bez njega? Je li moguć nov savez Srbije i Crne Gore bez Kosova? Da li će Kosovo postati samostalna država? Da li će i Crna Gora, prateći istorijsko-političke analogije, takođe steći nezavisnost? Hoće li sama Srbija, kojoj prijete avet građanskog rata, biti isparčana na regione (Vojvodina, Sandžak, uža Srbija)? I gdje je tu mjesto i uloga konceptu multikulturalizma?

2.2. *Reforme u državnoj upravi usmjerene na garantovanje nacionalne ravnopravnosti*

Crna Gora, svojom ponuđenom alternativom, u posljednje dvije godine, nudi nadu za stabilizovanje multikulture demokratije. Kako i u čemu?

Nakon parlamentarnih i predsjedničkih izbora u Crnoj Gori (prva polovina 1998. godine), međunacionalni i međuvjerski odnosi među narodima Crne Gore pokazuju tendenciju poboljšanja. Još prije izbora potpisan je sporazum svih parlamentarnih stranaka o saradnji (sporazum su potpisale i jedna muslimanska i dvije albanske stranke). Koalicija "Da živimo bolje" (savez Demokratske partije socijalista, najjače partije u Crnoj Gori, Narodne stranke i Socijaldemokratske partije) osvojila je vlast, a predsjednik DPS-a, Milo Đukanović, postao je predsjednik Crne Gore. I odmah, pored iskazanog opredjeljenja da će raditi na jačanju demokratije i dostojanstva Crne Gore, istakao je da će biti predsjednik svih građana Crne Gore. Valja istaći da su za njega listom glasali glasači pripadnici manjinskih naroda, osobito Muslimani-Bošnjaci i Albanci.

I na planu reforme uprave, sastava vlade i rekonstrukcije određenih službi u Republici i razvoju lokalne samouprave, učinjeni su novi pomaci. U Ulcinju, gradu sa dominantnom albanskom populacijom, opštinsku vlast su osvojile dvije nacionalne partije Albanaca, Demokratski savez Albanaca u Crnoj Gori i Demokratska unija Albanaca. Politički predstavnici Muslimana-Bošnjaka, Albanaca i Hrvata u značajnoj mjeri participiraju u vladi Crne Gore. Iz redova političkih predstavnika Albanaca u vladu su imenovani: ministar za prava manjinskih naroda i grupa, njegov zamjenik, zamjenik ministra prosvjete i zamjenik sekretara za informacije. Ubrzanom procedurom u ministarstvo unutrašnjih poslova uključen je značajan broj Albanaca (do tada ih gotovo nije bilo) na razne poslove u policiji: pozornici, pripadnici saobraćajne policije, isljednici, pripadnici specijalnih službi; čak je na mjesto načelnika MUP-a u Ulcinju imenovan Albanac. Predstavnici Muslimana-Bošnjaka takođe su imenovani u vladu, zauzimajući mjesta ministra trgovine, ministra saobraćaja i veza, potpredsjednika Skupštine i zamjenika sekretara za informisanje.

U ostalim republičkim organima uprave nacionalna struktura uposlenih je zadovoljavajuća, naročito ako se ima u vidu prethodeća gotovo jednonacionalna oligarhija. Budući da je ovo tek početak, nakon jezive eskalacije sveg nasilja u okruženju, gdje se poseban pritisak vršio i vrši na predstavnike manjinskih naroda i grupa, očekivati je da se u Crnoj Gori ubuduće još poradi na afirmaciji svih prava manjina i afirmaciji ljudskih prava uopšte. Pored ostalih, valja očekivati znatne reforme u prosvjeti i kulturi, ne samo u reviziji sadržaja programa u nastavi, već isto tako u promociji demokratske opcije otvorene kulture. Vjerujemo da će Crna Gora od pozitivnog primjera brzo i de facto i de jure postati demokratska zajednica. Crna Gora se mora razvijati kao multinacionalna, multikonfesionalna i multikulturalna građanska država u kojoj jačaju sve forme civilnog društva. Narodi koji u njoj žive autentične su grupe i svaka od njih tu državu treba da smatra svojom domovinom. Taj trend je vrijedan pažnje i valja raditi na njegovom jačanju sve dok ne postane normalno stanje. Sadašnji razvoj odnosa među narodima u Crnoj Gori ide tom cilju u prilog. Prepreka je puno, nataloženih zabluda i loših namjera pojedinaca i grupa sijaset, još tinjaju mračne vizije i isključivosti, ali je proces ozdravljenja počeo. Valja sprovesti terapiju.

2.3. “Dobra praksa” i tradicionalno

Crna Gora ima tradiciju dobrih međunacionalnih i međukonfesionalnih odnosa. Osobito je zanimljivo posmatrati i analizirati odnos Crnogoraca i Albanaca, emocionalnu sličnost i plemensku podudarnost, istorijska prožimanja i socijalnu perspektivu. Još je Marko Miljanov Popović, glasoviti junak i vojvoda devetnaestog vijeka, ostavio obilje pozitivnih primjera multikulture crnogorsko-albanskih odnosa. Pripadnici crnogorskog plemena Kuči – bez obzira na žestoke izlive srpskog nacionalizma proteklih godina među njima – imaju u svojoj tradiciji priču o zajedničkom porijeklu njih i albanskog plemena Kastrati, i o vjekovnom preplitanju u različitim oblicima života.¹

¹ Termin “pleme” ima u Crnoj Gori ekskluzivno značenje – on označava teritorijalno-srodstveničku zajednicu, koja je u prošlosti često funkcionisala samostalno, ponekad se suprotstavljajući

Miljanov je u svojim spisima ostavio mnogo vrijednih primjera i nalaza o suživotu i toleranciji dvije grupe: slovenske i ilirske. Uvijek ističući pridjev “srpski” kad govori o srpskom i crnogorskom entitetu, dakle, smatrajući da je crnogorsko i srpsko jedno isto, Miljanov u spisu *Pleme Kuči u narodnoj priči i pjesmi*, piše: “Taj narod (Albanci, prim. – J.N.) ima taku ljubav prema Kuča, ne bi moga vjerovat, da se nijesam nablizu š njima pozna”.

Stanovništvo u Crnoj Gori, unazad deceniju, smatralo je etnički mješovite brakove između Crnogoraca i Melusa (Albanaca) za normalnu pojavu. Pripadnici albanskog plemena Čestani (katolici oko Skadarskog jezera, Krajine, Možure i ulcinjskobarskih sela sa zapada) dugo se već i žene i udaju za crnogorske momke i djevojke. I kod Malisora (velike albanske katoličke grupacije), toga ima, mada rjeđe, ali su to čvrsti brakovi koji obavezuju na prijateljstva između Crnogoraca i Albanaca. Ni brakovi između crnogorskih pravoslavaca i crnogorskih muslimana nisu rijetkost i praćeni su uspostavljanjem čvrstih ne samo rodbinskih, nego i prijateljskih veza, gdje religijske razlike ne razdvajaju već spajaju ljude. Nakon 1992. godine ovaj trend je bio zaustavljen i etnička distanca je povećana, prvenstveno usljed razmaha srpskog nacionalizma. Valja naglasiti da je ova ofanziva srpskog nacionalizma u kojoj su pojedina crnogorska plemena proglašavana “starim srpskim plemenima”, a miran život sa drugim nacijama predstavljan kao “izdaja nacionalnih interesa”, danas dobrim dijelom zaustavljena.

Još jedan primjer tradicije suživota: u Spiču, malom seocetu iznad Sutomora, odvajkada je postojala crkva sa dva oltara: katoličkim i pravoslavnim. Crnogorska mitropolija, zapravo kler Srpske pravoslavne crkve sa Cetinja, uklonila je prije neko vrijeme katolički oltar, ne dajući objašnjenje ovom postupku. Donedavno nepriznata Crnogorska autokefalna crkva ustala je svim sredstvima protiv ovakvog čina, pozivajući se na tradiciju tolerancije i poštovanja svih konfesija u Crnoj Gori.²

---

državnoj vlasti, a često ratujući sa ostalim crnogorskim plemenima. Plemenska podjela društva prestaje biti aktuelna tek nakon Drugog svjetskog rata, kada vlast programirano ljude sa sela naseljava u gradove, gdje se oni miješaju sa pripadnicima drugih zajednica, i gube čvrstu vezivnu nit sa zavičajnim krajem i njegovim folklorom. Danas je priča o plemenima čisti folklor, koji je međutim Socijalistička narodna partija Momira Bulatovića pokušala upotrijebiti u cilju homogenizacije dijela populacije koja je naklonjena ostanku Crne Gore u Jugoslaviji pod svim uslovima. Ova stranka je po crnogorskim selima prošle godine organizovala takozvane “plemenske skupštine”, gdje su seljani dizanjem ruke na livadi pod vedrim nebom glasali za ostanak Crne Gore u Jugoslaviji. Ovakav vid iskazivanja političke volje, naravno, nije bio produktivan, ali uvjerljivo svjedoči o populističkoj i zapanjujuće retrogradnoj politici SNP-a, stranke koja je oslonac pritiska koji na Crnu Goru sprovodi Slobodan Milošević.

² U vrijeme dok je ovaj tekst pripreman, Crnogorska pravoslavna crkva je registrovana u Ministarstvu pravde Crne Gore 18. januara 2000. godine, postajući time pravni subjekt, ravnopravan sa ostalim konfesionalnim jedinicama u Crnoj Gori, uključujući i Srpsku pravoslavnu crkvu. I ovo priznanje govori o nastojanjima crnogorske vlasti na afirmaciji tolerantnog suživota uprkos razlikama. Valja napomenuti da je Crnogorska pravoslavna crkva posljednju deceniju pokazivala visok stepen tolerancije i spremnosti na saradnju sa drugim vjerskim zajednicama. Ipak, za vjerovati je da će odnosi sa Srpskom pravoslavnom crkvom i dalje biti opterećeni problemima i napetostima. Pored generalnog problema odbijanja Srpske pravoslavne crkve da prizna Crnogorsku pravoslavnu crkvu, postoji i problem velike imovine (crkvene zgrade, zemljište, upravne zgrade), koje je Srpska

U gradovima Bijelo Polje, Plav, Gusinje, Berane, Bar i Ulcinj, gdje je dominantno muslimansko (albansko i bošnjačko) stanovništvo, odgajana je, u krajnje složenim uslovima, najveća moguća mjera građanskog života. Ti gradovi, zajedno sa katoličkim enklavama u mjestima duž crnogorskog primorja, od davnina su najcivilnije tačke Crne Gore. U njima su u prošlosti nicali zanati, cvjetala trgovina, gradili se civilni i sakralni objekti sve tri konfesije, pulsirala jedna predgrađanska kultura, koja i danas služi na čast Crnoj Gori. U njihovom zaleđu, nažalost, ratovalo se i ginulo, ređale su se plemenske razmirice i mitologizirao se herojski kod "srpske Sparte", kakvom je srpski romantizam titulirao crnogorske brđane. Srbi, Muslimani-Bošnjaci, Albanci i Hrvati živjeli su i radili u tim gradovima dosta snošljivo, proteklih decenija i vjekova, ali je "kužno desetljeće" (formulacija pisca Mirka Kovača) sve te oblasti inficiralo srpskim nacionalizmom.

2.4. Tradicijska osnova dobrih odnosa između Albanaca i Crnogoraca

Konstanta dobrih odnosa između Albanaca i Crnogoraca u Crnoj Gori počiva na njihovim plemenskim organizacijama. Sačuvani su crnogorski i albanski pisani izvori iz prošlih vremena: *Kanon Leke Dukađinija*, sa albanske, te *Poslanice Petra I Petrovića*, s crnogorske strane.

Kanon Leke Dukađinija (na albanskom: Kanuni i Lekes) djeluje u kontinuitetu više vjekova. Dakle, on spada u običajno pravo Albanaca. Njegovo autorstvo pripisuje se Lekii III Dukađiniju (1410-1481). Norme ovog *Kanona* počivaju na iskustvima patrijarhalnog života, u kojem su prevladavale simbioze i prožimanja pojedinih balkanskih naroda. Ova tradicijom određena bliskost najduže se održala kod Crnogoraca i Albanaca. Tu je dio odgovora na pitanje zašto se i danas, u oba naroda, tako često poseže za terminima 'pleme', 'nahija', 'bratstvo', 'porodica', 'zadruga'.

Poslanice Petra I Petrovića po svojoj formi nisu ni pisma, niti službena akta upućena podanicima. U savremenom govoru mogli bismo ih uslovno označiti terminom "autoritativne preporuke". Sakupio ih je, dijelom obradio i objavio Dušan Vuksan 1935. godine dajući im naziv "Poslanice". *Poslanice* je pisao čovjek blizak svojim podanicima i njihovim nevoljama. Po sadržini se ovi tekstovi kreću od molbi narodu, mirenja u konfliktima, traženja pomoći, pa i poziva u rat.

Za našu temu je značajno da oba dokumenta sadrže konkrentne zahtjeve i uputstva sopstvenim narodima za miran suživot sa susjedima drugog plemena i vjere: *Kanon Leke Dukađinija* i *Poslanice Petra I Petrovića* očuvali su se do danas kao kameni-temeljci pozitivnih odnosa između dva naroda. Ovi su odnosi odoljevali desetljećima mnogim iskušenjima, očuvavši do naših dana toleranciju i poštovanje prema susjedima. Prema ovim tradicionalnim kodeksima, najveća je sramota bila uvrijediti komšiju druge vjere ili drugog naroda. Plemenski kodeks to nije odobravao, čak je u mnogo slučajeva sankcionisao

---

pravoslavna crkva prisvojila. Pitanje je hoće li se crnogorska vlast moći s time izboriti, a da ne uđe u konflikt sa višim instancama, kao što je Vaseljenska patrijaršija (Crnogorska crkva bila je autokefalna do 1920. godine, kada je ukinuta dekretom regenta Aleksandra, prvog vladara Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca).

prestupnike iz svog plemena. Crnogorski plemenci posjećivali bi albanske komšije o svetim blagdanima, ovi bi im uzvraćali istom mjerom, često su bile organizovane uzajamne pomoći kod velikih poslova, sklapani su dogovori o nenapadanju i neotimanju dobara, čak su i neke bitke protiv Turaka vođene zajedno. Kumstva (krštenja ili svjedočenja pri sklapanju braka) između Crnogoraca i Albanaca su najčešći oblici učvršćivanja prijateljstva. Kumstvo je kod oba naroda "sveta obaveza" i čast, i obično se širi i na ostale članove porodica ili plemena. Pobratimstva su takođe bila česta. Jedinac u crnogorskoj porodici učvršćivao je svoj budući položaj samohranog bratimeći se sa drugom Albancem.

2.5. *Narodi i multikultura danas*

Ipak, ovakvi i slični rudimentarni oblici prožimanja kojih je bilo sijaset u crnogorsko-albanskim odnosima, predstavljaju starinski i prevaziđeni oblik koegzistencije. Razvijanjem građanskih oblika života i djelovanja oba naroda, rastom obrazovanja, političkim djelovanjem, opštom modernizacijom, stavljeni su na kušnju mnogi tradicionalni oblici suživota i tolerancije. Tome je osobito, drastično i surovo, dala pečat jugoslovenska tragedija posljednjih godina. Odjednom se idilični kanon crnogorskog junaštva ili albanske časnosti preobrazio u mjeru preispitivanja svih dotadašnjih suodnosa. Sumnja je prekrila legende o ljubavi i uzajamnom poštovanju, a novi civilni odnosi grade se uz mnoge poteškoće, preispitivanjem i transformacijom prepletenih zahtjeva religije, nacije i rase. Crnogorci i Albanci u Crnoj Gori *jesu* za dobre međuljudske odnose, ali se postavljaju pitanja preobrazbe i definisanja svih pitanja nacionalnog identiteta, vjere, teritorije, podjele vlasti i podjele interesa unutar nje. Započeo je zakašnjeni proces konstituisanja naciona unutar države. Mišljenja sam da nova crnogorska vlast ima o novim problemima jasnu predstavu, a nedefinisanog stanja svjesna je i većina albanske populacije u Crnoj Gori. I jedni i drugi, naime, znaju da je napredak učinjen, ali da veliki broj problema tek treba da bude na nov način definisan i potom rješavan. U ovom kontekstu, država Crna Gora mora otvoriti Pandorinu kutiju još mutnih ustavnih kategorija o manjinama, preinačiti i poboljšati zakonodavnu regulativu, ustoličiti evropske parametre o državljanstvu, građanskim pravima, privatnoj svojini i simbolima, a albanska populacija, uz pomoć svojih nacionalnih partija, mora revidirati zahtjeve za ekskluzivnom nacionalnom državom, kao i onu vrstu zahtjeva za specijalnim statusima i kulturnim autonomijama, gdje se ovi inače potpuno legitimni aranžmani žele pretvoriti u sredstvo podjele Crne gore na ekskluzivno 'crnogorski' i ekskluzivno 'albanski' dio.

3. Ulcinjska multikultura

3.1. *Demografska i socijalna slika Ulcinja*

Sav ovaj predočeni kompleks pitanja i problema nastojaćemo objasniti na primjeru političkih, ekonomskih i kulturnih gibanja u crnogorskoj opštini Ulcinj u toku protekle decenije. Ta slika, iako još uvijek provizorna, pokazuje da Ulcinj može postati oaza za temeljitu, definisanu, proevropsku multikulturu, kao što već jeste poligon za buduće

demokratske reforme i dobra polazna osnova za demokratsko oblikovanje kompleksnih međunacionalnih odnosa u Crnoj Gori.

Ulcinj je najjužniji primorski crnogorski grad, otvoren svojim nastambama ka širini Otranta. Od albanske granice ga dijeli desetak kilometara plodne ravnice koju ograničava rijeka Bojana, zvanična granica Crne Gore prema Albaniji. Opštinu nastanjuje tridesetak hiljada stanovnika, od kojih je dobrih 80% Albanaca, a među njima je većina islamske vjeroispovjesti (80%), dok je katolika oko 20%; 15% od ukupnog broja stanovnika su Crnogorci, a ostatak čine Muslimani-Bošnjaci, Srbi, Romi i Grci.

U socijalnom pogledu, Ulcinj je do početka jugoslovenskih ratova bio bogat turistički grad, važno poljoprivredno područje Crne Gore, mjesto ribara i pomoraca. Posljednja decenija je i u Ulcinju ostavila razorne posljedice, pa je sadašnje ekonomsko stanje katastrofalno.

Ono što u Ulcinju nikada nije narušeno, iako je ataka na suživot Ulcinjana bilo sa svih strana, jeste dobra međunacionalna i izuzetna međukonfesionalna tolerancija. Po tome je Ulcinj poznat odvajkada i narodno sjećanje ne pamti da je ikada nastao sukob na nacionalnim ili regionalnim osnovama. Narodna tradicija pamti neke poslovice koje se rado ponavljaju i danas u razgovorima o pazarnim danima, blagdanima, veseljima ili u dane žalosti. Ulcinj je doista trpeljiva i tolerantna varoš. U njemu se živi pitomo i radno. Često se ovdje može čuti: "Ne čini ono što ne bi želio tebi da se učini". Čućete ponekog da kaže "Brat je daleko, a komšija blizu", ili "Što ko čini – sebi čini". A jedan ovdašnji pisac, Albanac rodom, ponavljao je varošanima: "Nisam ostrvo u moru, već obala tog mora – do mene se dolazi i kad se hoda i kad se pliva". Ulcinj je odolio mnogim iskušenjima i ostao specifična multikulturalna zajednica Crne Gore. Za takvo što trebalo je strpljenja i mudrosti, a ovaj svijet toga ima napretek. Ipak, nije bilo lako očuvati stečeno.

3.2. Albanske političke partije u Crnoj Gori i u Ulcinju

Devetog septembra 1990. godine, u Tuzima, malom mjestu nedaleko od Podgorice, sa dominantnim albanskim stanovništvom, na prigodnoj svečanosti osnovana je prva albanska politička organizacija – Demokratski savez u Crnoj Gori. Poput ostalih naroda u državi uzdrmanoj dubokom krizom međunacionalnih odnosa, i Albanci u Crnoj Gori, vidjevši mnoge opasnosti po svoj naciju, posegnuli su za oprobanim sredstvom: osnovali su jednonacionalnu političku stranku. Ipak, od početka je isticana težnja osnivača da ne pospješuju napetost, kao i politička volja da se sa ostalim strankama uspostave svi oblici saradnje. Sjedište partije bilo je u Ulcinju. Demokratski savez u Crnoj Gori, statutarno posve nalik na Demokratski savez Ibrahima Rugove sa Kosova, ušao je u parlamentarni život Crne Gore, a već u januaru 1991. godine osvojio je u Ulcinju lokalnu vlast ogromnom većinom.

Pojava Demokratskog saveza predstavlja istorijski događaj za Albance u Crnoj Gori. Njegova jednonacionalna struktura imala je tih mjeseci svako opravdanje. Nealbansko stanovništvo u Crnoj Gori, već nahranjeno nacionalizmom i isključivošću, nije krilo svoju odbojnost prema Albancima i Muslimanima uopšte. Vojislav Šešelj (lider ekstremno nacionalističke Srpske radikalne stranke) sa svojom je paravojnom formacijom "Bijeli orlovi" tumarao Crnom Gorom, ne prezajući od otvorenih prijetnji. Dva puta su "Bijeli

orlovi” prošli kroz Ulcinj i okolna sela, naoružavajući Srbe i Crnogorce. Miran svijet Ulcinja bio je prestravljen. Albanci su u Demokratskom savezu vidjeli moguću zaštitu i listom su ga prihvatili. Ostatak politički aktivnih Albanaca bio je već partijski povezan u tri građanske partije: Demokratsku partiju socijalista, koja je tada slovila kao “državna” partija, Liberalni savez Crne Gore (koji je preferirao nezavisnu Crnu Goru i vezao za svoj program dosta Albanaca i Muslimana-Bošnjaka) i Socijaldemokratsku partiju koja je baštinila tekovine SFRJ, uz oslanjanje na program posljednjeg saveznog premijera, reformiste Ante Markovića. Nedugo zatim vlast u Crnoj Gori je počela sa čarkama na hrvatskoj granici. Već su stizali glasovi o otimačinama razularenih dobrovoljaca i jugoslovenske armije po Konavlima, a nije mnogo trebalo vremena do vojnog bombardovanja Dubrovnika. Avet rata bila je pred vratima.

Decembra 1992. godine, takođe znatnom većinom, Demokratski savez u Crnoj Gori osvaja lokalnu vlast u Ulcinju. Vladaju pomirljivo i tolerantno, ulažući znatne napore da minimiziraju sve učestalije pojave međunacionalne netrpeljivosti. Radom na terenu smiruju svoju populaciju, pozivajući je na strpljivost, posjećuju garnizone i vojne komande, apeluju na zaštitu imovine i života. To vrijeme pamti velika bjekstva mladih Albanaca koji su, napustivši zemlju, utočište potražili diljem Evrope. U gradu se okupljaju naoružani srpski dobrovoljci za put na Dubrovnik, noćima odjekuju gradom i okolinom rafali pijanih i neobuzdanih. I dalje nema drastičnijih prestupa. Grad čuti i trpi.

Demokratski savez iznova osvaja vlast u Ulcinju 1996. godine, ali im se kao koalicioni partner pridružuje Liberalni savez Crne Gore. To je već vrijeme izvjesne relaksacije. Politički život Crne Gore u to vrijeme vrlo je bogat i dramatičan. Demokratski savez je i dalje jednonacionalan, ali i inficiran sindromom kabineta i velikodržavnih projekcija unutar rukovodstva. Opijeni mrvicama lokalne vlasti partijski rukovodioci gube orijentire i ulaze u tipičnu grešku svih jednonacionalnih partija Balkana: umjesto lokalne, uporno nastoje da vode državnu politiku. Oni zapostavljaju dinamiku rada komunalnih službi, a akcije u kulturi često boje nacionalističkim proklamacijama. Olako daju obećanja, teško ih ispunjavaju. Kontakti sa međunarodnim faktorima dramatižuju se propagandnim žalopjkama. Njihov rad na terenu sada je usmjeren na ubjeđivanje biračkog tijela da ih ne napuštaju, kampanju sprovode demagoški, plemenskim zakletvama, nerealnim procjenama i lažnim perspektivama. Paraleno sa ovim, stanje na Kosovu se pogoršava, srpska presija jača, i albanski političari u Crnoj Gori već imaju isključive projekcije o svojoj populaciji u bliskoj budućnosti. Ekonomskopolitički haos u Albaniji kulminira. Na toj koti političke aktivnosti Demokratski savez svoju početnu pozitivnu misiju o preporodu i okupljanju Albanaca u Crnoj Gori preinačuje u krutu velikodržavnu strategiju. Kao posljedicu takve politike dobijaju frakciju u vidu Demokratske unije Albanaca, koja je još ranije obznanila svoj program na tri osnove: razvijanje građanskog života, poštovanje znanja i šira komunikacija sa nealbanskim okruženjem. Na žalost, i Demokratska unija Albanaca svoju potenciju nalazi u okviru jednog, svog naroda, ali je njena pojava pozitivan pomak u političkom životu Albanaca u Crnoj Gori, pored ostalog i samom činjenicom da rađa konkurenciju. Te 1996. godine, Demokratska unija Albanaca izlazi na izbore, ali ne osvaja vlast. To će joj početi za rukom tek na majskim izborima 1998. godine. Danas ova partija dijeli vlast u Ulcinju sa Demokratskim savezom u Crnoj Gori.

3.3. *Dobre prakse u sukobu sa partijskom minioligarhijom u Ulcinju*

U skupštini grada Ulcinja zastupljene su slijedeće političke partije: Demokratski savez u Crnoj Gori (11 poslanika), Demokratska unija Albanaca (9 poslanika), Demokratska partija socijalista (8 poslanika) i Socijalistička narodna partija (4 poslanika). Sve stranke u radu Skupštine njeguju krajnje korektne i civilizovane odnose. Rad Skupštine odvija se na oba jezika. Dvije albanske partije (Demokratski savez i Demokratska unija) vladaju u koaliciji. Rezultati ove vladavine su proturječni: opštinska vlast je birokratizovana i sklona je da više slijedi partijske interese od opšteg dobra grada i svih njegovih stanovnika, tako da u krajnjem rezultatu mnogi pozitivni primjeri suživota i tolerancije prijete da se pretvore u sopstvenu suprotnost. Navešću tri takva primjera:

1. Tokom gologote albanskih izbjeglica sa Kosova (proljeće i ljeto 1999. godine) Crna Gora, a posebno grad Ulcinj, pokazali su humano lice. Početkom ljeta 1999. godine u Crnoj Gori je bilo sklonjeno oko sto hiljada izbjeglica. Samo Ulcinj je tih dana imao oko šezdeset hiljada nevoljnika. Grad je bio prepun, ali u komešanju gladnih, golih i uplašanih nije se desio nijedan veći incident. Ulcinjani su ih dočekali sa strpljenjem i sućuti. Ne samo albanski građani, već i Crnogorci i Srbi, davali su koliko su mogli, a to nije bilo malo. Dobri duh ulcinjske blagosti doprineo je lakšem zbrinjavanju većine nevoljnika. Prolazili su mjeseci, smirivala se situacija na Kosovu, izbjeglice su se vraćale. Međunarodna zajednica, u želji da na neki način nagradi opštu solidarnost, uputila je ogromna sredstva Crvenom krstu Crne Gore, a ovaj je dio uputio lokalnoj ulcinjskoj vlasti. Potraživao se spisak onih koji su udomili prognanike posljednjih mjeseci i novac im je podijeljen. Od viška, međutim, nastala je otimačina posebne vrste. Ne usmjeravajući novac u opšte dobro, već ga dijeleći među sobom, uz protežiranja rođaka i prijatelja, lokalni političari su propustili jednu od rijetkih povoljnih prilika da se od dobijenog novca na primjer dovrši Dom kulture, asfaltiraju dotrajale pokrajne ulice, proširi Dom zdravlja, detaljno očisti grad i okolina ili saniraju kanalizacioni vodovi.

2. Američka humanitarna organizacija (American Refugee Center), sa kancelarijom u Ulcinju, tokom nemilih mjeseci kosovskog rata odlučila je da finansira kompletno čišćenje opštine sa okolinom. Upoznata sa neracionalnim trošenjem sredstava od strane lokalnih vlasti, ova organizacija je sama preuzela akciju čišćenja. Angažovani su učenici iz mjesnih škola, upošljeni su sezonski radnici. Postepeno je uklonjena sva prljavština iz grada i opštine. Nije međutim prošla ni jedna sedmica, a svi lokaliteti, usljed neangažovanja komunalnih službi, opet su bili puni đubreta.

3. ART klub je udruženje albanskih intelektualaca, koji u svom programu ima za cilj afirmisanje i popularizaciju albanske kulture i nauke. Udruženje je jednonacionalno. Međutim, kako u svojoj strategiji ima neskrivenu ambiciju da se naukom i kulturom bave profesionalno, ne prihvatajući da budu sredstvo političko-nacionalističkih ciljeva opštinske vlasti, udruženje je došlo u sukob sa Demokratskim savezom. I naravno, počela je hajka na članove ART kluba, uz krajnje minimiziranje njihovog pozitivnog rada. Ne daju im se budžetska sredstva (inače namenjena za afirmisanje kulturnih akcija u opštini), ART klub ima neodgovarajuće prostorije i uskraćuje mu se pravo na održavanje promocija i seminara u Domu kulture, koji je pod ingerencijom Demokratskog saveza.

4. Rezime

Multikultura je u Crnoj Gori uspjela da se odupre najgorim mogućim iskušenjima kojima je bila izložena tokom prethodne decenije. Crna Gora je jedna od malobrojnih višenacionalnih sredina bivše Jugoslavije u kojima se odnosi između različitih nacija nisu zategli do tačke otvorenog sukoba. Valja se nadati da suživot Albanaca i Crnogoraca u Crnoj Gori ima budućnost koja će biti i multikulturna i demokratska. Tri su osnovna razloga za ovakav optimizam:

- 1) tradicija uzajamnog poštovanja i tolerancije koji vladaju u odnosima između Albanaca i Crnogoraca,
- 2) dokazana sposobnost obje nacije da se odupru iskušenjima mržnje tokom ratnih godina,
- 3) reformistička orijentacija današnje crnogorske vlasti.

Nacionalne partije u etnički heterogenoj državi su normalna pojava, no one prerastaju u potencijalnu opasnost ukoliko dođe do njihovog zatvaranja i do prekida normalne demokratske komunikacije kako sa drugim političkim akterima, tako i sa sopstvenim pristalicama. Elementi ovog negativnog trenda mogu se vidjeti u današnjem Ulcinju. Potrebno je da ove partije napuste velikonacionalne projekte, koji su već danas u Ulcinju među samim Albancima označeni kao retrogradni.

Ono što je vrijedno pažnje jeste činjenica da je sve više Albanaca koji uviđaju pogrešnost ovakve strategije albanskih partija. Njihovo učlanjenje u Demokratsku partiju socijalista i Socijaldemokratsku partiju sve je češće, i to je jasan pokazatelj civilne svijesti Ulcinjana Albanaca. Sa smirivanjem političkih tenzija vraća se stara ulcinjska osobina – prihvatanje mirnijih, tolerantnijih opcija, opredijeljenost za rad i za građansko više nego za nacionalno. A moguće je da će i gubljenje uticaja nacionalnih partija učiniti da se njihove nerealne ambicije redukuju i svedu na politički uticaj sa više demokratskih sadržaja. Albancima su potrebne političke organizacije koje će se zalagati za ostvarenje njihovih prava u oblastima obrazovanja, kulture, informisanja. Svim građanima Ulcinja potrebna je vlast koja će – bez obzira na nacionalni predznak – brinuti o radu javnih službi za opšte dobro grada i građana, vlast koja će podsticati djelovanje civilnog društva. U procesu takve moguće transformacije, albanske partije moraju imati trajnog i iskrenog partnera u Vladi Crne Gore, u resornim ministarstvima, u vladajućoj koaliciji i među ostalim akterima iz političke i ekonomske sfere Crne Gore.